

DARIUSZ K. CHOJECKI*

 <https://orcid.org/0000-0002-6071-7033>

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA PROFESORA EDWARDA WŁODARCZYKA W ŚWIETLE PUBLIKACJI AUTORSKICH (1973–2020)

KONTEKST ILOŚCIOWY

Abstract

The Scholarly Activity of Professor Edward Włodarczyk
in the Light of Academic Publications (1973–2020).

Quantitative context

The aim of this article is to present the scholarly activities of Professor Edward Włodarczyk (1946–2021), a renowned expert in Pomeranian history and culture, historian of the economic history and maritime policy of Prussia, on the example of 159 selected academic publications. They have been subjected to analysis by the use of selected methods of descriptive statistics and social network analysis (SNA). The attributes of bibliographic items have been examined and the links between them visualized with the use of Gephi software. The results of the research have been used to briefly present the scholarly profile of E. Włodarczyk; they also serve the organisational purpose. A catalogue of key words (phrases) has been compiled, and the characteristic features of publications, complete with their numerical development over time, publication strategies, and main and side research directions have been established. The research shows that the scholarly and publishing activity of E. Włodarczyk was subject to certain changes over time. The most intense scholarly activity occurred in the 1990s, which was accompanied by a change in the manner of publishing. The professor's scholarly activities centred on Szczecin, Western Pomerania and the Baltic provinces of Prussia. For this reason, E. Włodarczyk preferred particular journals, and also cared about communicating research findings in German and English (17.6%). The majority of his papers concerned the economic development of sectors and branches of the economy and were related to the second half of the 19th century (until 1918), yet over time they lost in quantitative terms and importance in favour of the papers that dealt with maritime policy, regionalism, urban history, and other issues.

Keywords: Edward Włodarczyk, historian, academic publications, historiography, statistics, SNA, Pomerania, Prussia, nineteenth century, twentieth century

* Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński

 dariusz.chojecki@usz.edu.pl

Nadesłany 12.01.2022; Nadesłany po poprawkach 8.02.2022; Zaakceptowany 24.02.2022

1. WPROWADZENIE

W środowisku szczecińskim jest niewielu historyków, którzy mogliby szczyścić się tak bogatym życiorysem jak Edward Włodarczyk (1946–2021). Profesor odszedł w kwietniu ubiegłego roku, nie zrealizowawszy w pełni swych ambitnych planów badawczych. Niniejszy artykuł ma ukazać kierunki badań Profesora, intensywność prac w czasie czy strategię publikacyjne w kontekście strukturalnym. Oczywiście zdaję sobie sprawę z tego, że kwintesencję zainteresowań naukowych E. Włodarczyka (czy każdego „dojrzałego” badacza) można przedstawić poprzez odpowiedni wybór publikacji, kierując się takimi przesłankami lub wyznacznikami, jak: początki działalności naukowej, uzyskanie stopni i tytułów, finalizacja wielkich syntez, własna polemika – zmiana poglądów, dyskusja wokół dzieł czy nowatorstwo badań itd. Tego rodzaju podejście pozwoliłoby bez większej trudności wyselekcjonować kilkanaście publikacji o charakterze przewodnim, by poddać je opisowi i w jego świetle przedstawić sylwetkę oraz dokonania naukowe. Sądzę, że zadanie to zostało już wykonane, o czym dalej, pozostaje natomiast syntetycznie uporządkować wiedzę na temat zainteresowań badawczych Profesora.

Na działalność naukową składa się wiele elementów, do których można zaliczyć m.in. te, które są związane z organizowaniem życia naukowego i badań, odnawianiem kadr naukowych, redagowaniem i oceną prac naukowych (a niekiedy publicystycznych), popularyzacją wiedzy i komunikowaniem o wydarzeniach naukowych lub okolicznościowych itp. Jakkolwiek są one ważne, to jednak w tym artykule się nimi nie zajmuję. Swoją uwagę skupiam bowiem na „pierwotnych” publikacjach naukowych E. Włodarczyka, czyli tych, które bezpośrednio miały wpływ na rozwój wiedzy historycznej. Dalej będę posługiwał się tym roboczym terminem, wymiennie stosując też określenie „autorskie”. Zawężenie to pozwala porównywać strukturalnie i w czasie w miarę jednolitą w swym celu twórczość, z podziałem na artykuły, rozdziały i książki, do których wnętrza, mówiąc w przenośni, nie będę tym razem zaglądał, a których treść znam. Są one kanwą do uporządkowanej i syntetycznej opowieści o Profesorze, w której najpierw zapytam o to: jak kształtowała się dynamika jego prac naukowych, jak zmieniały się formy publikowania, gdzie ukazywały się prace (kontekst atrybutowy); a następnie: jakie kategorie opisu przedmiotowego dominowały, które z nich pełniły funkcje „strategiczne”, jakie można uznać za „ekscentryczne”, by całość zwieńczyć zapytaniem o główne kierunki badań (kontekst sieciowy).

2. ŹRÓDŁA I METODY

Opisanie i usystematyzowanie dokonań naukowych E. Włodarczyka ułatwiają dwie okolicznościowe prace autorstwa Włodzimierza Stępińskiego, przyjaciela i długoletniego współpracownika, opublikowane z okazji 60-lecia

(księga jubileuszowa)¹ oraz 70-lecia urodzin Profesora (drugie, zmienione wydanie rozprawy habilitacyjnej)². Czytelnik znajdzie w nich obok wątków biograficznych wiele informacji na temat działalności naukowej i organizacyjnej E. Włodarczyka, szczególnie w drugiej rozległej pracy, napisanej barwnym, nieszablonym językiem, starającej się odtworzyć klimat opisywanych czasów. W obu książkach, zgodnie z tradycją akademicką, zawarto zestawienia bibliograficzne prac naukowych Profesora, uporządkowane chronologicznie³. Posłużyły one do wypełnienia treścią relacyjnej bazy publikacji (zob. dane badawcze). Ustrukturyzowany zbiór danych został uzupełniony o nowsze pozycje bibliograficzne z Bazy publikacji pracowników Uniwersytetu Szczecińskiego, prowadzonej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego⁴. Posłużyła ona też do wyboru pól istotnych dla opisu rozpatrywanych publikacji, przy czym te ostatnie podzielono na „pierwotne” (artykuły, rozdziały, książki) i „wtórne” (sprawozdania, recenzje, redakcje etc.). Tabelę główną połączono relacją „jeden do wielu” z tabelą cech przedmiotowych – słów lub fraz kluczowych.

O ogólnym kontekście powstawania prac naukowych można dowiedzieć się z przeprowadzonego na początku grudnia 2016 r. przez Eryka Krasuckiego wywiadu, ostatecznie zredagowanego latem 2020 r., który nieprzypadkowo zamyka tom ostatniej publikacji książkowej E. Włodarczyka, stanowiąc pewnego rodzaju podsumowanie działalności naukowej i opis jej uwarunkowań⁵. Wywiad powstał z inicjatywy redaktorki „Przeglądu Uniwersyteckiego” Elżbiety B. Nowak, która też nakłoniła Profesora, nieskoro do mówienia o sobie, do podzielenia się refleksjami na temat jego badań nad XIX-wiecznym miastem⁶. Wprawdzie w odniesieniu do problematyki morskiej nie dysponujemy wywiadem, jednakże E. Włodarczyk pozostawił nam autorskie wprowadzenie do tej

¹ Włodzimierz STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – historyk dziejów gospodarczych i społecznych Pomorza Zachodniego, Prus i Niemiec*, [in:] *Tempus nostrum est. Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Edwardowi Włodarczykowi w 60. rocznicę urodzin*, red. Włodzimierz STĘPIŃSKI, Dariusz SZUDRA, Ryszard TECHMAN, Szczecin 2006, s. 11–19.

² Idem, *Edward Włodarczyk – Historyk, Mentor, Sternik nawy akademickiej, Przyjaciel*, [in:] Edward WŁODARCZYK, *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbałtyckich w latach 1808–1914* (Historiografia Pomorska, t. II), wyd. 2, red. Dariusz K. CHOJECKI, Agnieszka SZUDAREK, Andrzej GIZA, Szczecin 2016, s. XI–XXXIX.

³ *Bibliografia prac prof. dr. hab. Edwarda Włodarczyka*, opr. Dariusz SZUDRA, [in:] *Tempus*, s. 20–31; *Prof. dr hab. Edward Włodarczyk – bibliografia publikacji*, opr. Agnieszka SZUDAREK, [in:] E. WŁODARCZYK, *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich*, s. XLI–LVIII.

⁴ Zob. <http://publi.bg.szczecin.pl/cgi-bin/koha/opac-main.pl> [dostęp z 10 I 2022 r.].

⁵ Edward WŁODARCZYK, Eryk KRASUCKI, *Pamiętając o realiach. Rozmowa z profesorem Edwardem Włodarczykiem*, Szczecin, 1 grudnia 2016 roku [wywiad], [in:] Edward WŁODARCZYK, *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939* (Historiografia Pomorska, t. 4), Szczecin 2020, s. 271–283.

⁶ Edward WŁODARCZYK, Elżbieta Beata NOWAK, *Miasto w badaniach historycznych* [wywiad], *Przegląd Uniwersytecki*. Pismo Uniwersytetu Szczecińskiego, 2018, nr 4–6, s. 15–17.

tematyki. Wskazał w nim m.in. na publikacje, które powinny być uznane za ważniejsze⁷. W dyspozycji autora niniejszego artykułu znajduje się „szcztotka” rozdziału napisanego do ofiarowanej Cezaremu Kukli książki pamiątkowej, która jeszcze się nie ukazała. Warto wspomnieć o tym rozdziale, ponieważ E. Włodarczyk przedstawił w nim pewien bilans badań nad problematyką morską⁸. Na kilka miesięcy przed śmiercią Profesor podzielił się również z wąskim gronem szczecińskich badaczy swoją wizją układu *Historii Pomorza Zachodniego w dwudziestolecie międzywojennym*. Z jego inicjatywy powstał tomik poświęcony pamięci Bogdana Dopierały, promotora naukowego⁹. Daje on wgląd w dziedziczenie zainteresowań naukowych. Oprócz tego rodzaju źródeł mamy wiele innych, które pośmiertnie opisują sylwetkę E. Włodarczyka, jego dokonania na niwie naukowej i organizacyjnej, ścieżkę kariery uczelnianej, cechy osobowościowe i talenty¹⁰.

Jak już wspominałem, relacyjna baza danych publikacji E. Włodarczyka składa się z dwóch tabel: publikacji i kategorii opisu przedmiotowego¹¹. Na podstawie pierwszej tabeli przeprowadzono podstawowe grupowania statystyczne odnoszące się zasadniczo do publikacji „pierwotnych” i poddano analizie ich wybrane cechy – atrybuty¹², natomiast uwzględnivszy drugą z tabel za pomocą sprzężenia pól ID i ID_2, opisano powiązania publikacji i słów (fraz) kluczowych, rozpatrując ich „splątanie” – by odwołać się tu do terminu niegdys

⁷ E. WŁODARCZYK, *Studia*, s. 7–11.

⁸ Idem, *Warunki rozwoju żeglugowych przedsiębiorstw armatorskich w pruskich portach południowego Bałtyku w XIX stuleciu*, [in:] *Jednostka, rodzina i struktury społeczne w perspektywie historycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Cezaremu Kukli z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. Piotr ŁOZOWSKI, Radosław PONIAT, Białystok 2022 [w druku].

⁹ Edward WŁODARCZYK, *Bogdan Dopierała (1922–1991). Historyk, kontynuator polskiej myśli zachodniej*, [in:] *Pamięci profesora Bogdana Dopierały (1922–1991). W osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Krzysztof GOŁDA, Szczecin 2002, s. 5–13.

¹⁰ Adam MAKOWSKI, *Dobrze było z nim być. Profesor Edward Włodarczyk (1946–2021)*, https://wiesz.pl/2021/04/15/dobrze-bylo-z-nim-byc-profesor-edward-wlodarczyk-1946-2021/?fbclid=IwAR3wPbXg_iuydvdXfrqirOi-36R1r20x0nj2Cz13RmdXy3MkRRs7WLd_EV0 [dostęp z 10 I 2022 r.]; *Prof. dr hab. Edward Włodarczyk. Rektor Senior Uniwersytetu Szczecińskiego*, http://przeglad1.usz.edu.pl/wp-content/uploads/PU_7-8-1.pdf [dostęp z 10 I 2022 r.]; <https://www.facebook.com/IHiSM/posts/3916877085026481> [dostęp z 10 I 2022 r.] i wiele innych stron.

¹¹ Pierwsza zawiera pola: ID (wartość liczbowa), QUALIFICATION (logiczna), TITLE (znakowa), SUBTITLE (znakowa), AUTHORS (znakowa), EDITORS (znakowa), TYPE (znakowa), LANGUAGE (znakowa), PLACE (znakowa), YEAR (liczbowa), PAGES (liczbowa), SOURCE_TITLE (znakowa), RANGE (znakowa), TITLE_2 (znakowa), ID_PUB (znakowa). A druga: Id (liczbowa), ID_2 (liczbowa), KEYWORD (znakowa), ID_TOPICS (znakowa).

¹² Do obliczeń w środowisku R współczynnika Giniego wykorzystano pakiet DescTools, zob. <https://www.rdocumentation.org/packages/DescTools/versions/0.99.19/topics/Gini> [dostęp z 10 I 2022 r.], reszta obliczeń wykonana w arkuszu kalkulacyjnym.

użytego przez niemieckiego historyka Wolfganga Reinharda (1979)¹³ – w kontekście metod analizy sieci społecznych (ang. *social network analysis* – SNA)¹⁴ i wbudowanych funkcji programu Gephi¹⁵ w wersji 0.9.2. Grafy ilustrujące powiązania zostały wygenerowane na podstawie algorytmu *Force Atlas*¹⁶. W samym artykule nie zamieszczono większości wygenerowanych grafów, ponieważ ich przedstawienie w formacie czasopisma stałoby się mało czytelne przy etykietowanych nazwami publikacji i słów kluczowych 206 wierzchołkach-węzłach (ang. *nodes, vertex*) oraz 743 powiązaniach (ang. *edges, ties*). Zostały one udostępnione w formie wektorowych plików PDF razem z innymi materiałami źródłowymi w repozytorium otwartych danych badawczych RepOD (<https://doi.org/10.18150/A7XZM6>). Wyjaśnienia wymaga też sprawa słów (fraz) kluczowych. Dla publikacji „pierwotnych” przygotowałem je samodzielnie, co wynika głównie z faktu, że *gros* dzieł, szczególnie starszych, po prostu ich nie zawiera, a istniejące hasła przedmiotowe są bardzo ogólne¹⁷. Oczywiście nadawanie słów (fraz) kluczowych *en masse* wiąże się z podejmowaniem subiektywnych decyzji, z przenikaniem się kategorii, z niedochowywaniem warunku rozłączności zbiorów, krótko mówiąc – z *Qual der Wahl* (w niektórych przypadkach). Takie wybory towarzyszą stale pracy historyka, choćby przy selekcji źródeł czy ujmowaniu w najwłaściwszy sposób wniosków. Nie chodzi więc tutaj o tzw. dokładność aptekarską, lecz o pewną aproksymację, przybliżenie opisywanego zagadnienia. Aby ukazać cechy przedmiotowe publikacji Profesora, przygotowałem katalog 21 słów (fraz) kluczowych o charakterze

¹³ *Editor's Introduction*, Journal of Historical Network Research, Issue 1: 2017, s. II.

¹⁴ Zob. John SCOTT, *Social Network Analysis*, Thousand Oaks–London–New Delhi 2013; Song YANG, Franziska B. KELLER, Lu ZEHNG, *Social Network Analysis. Methods and Examples*, Thousand Oaks–London–New Delhi 2017; David KNOKE, Song YANG, *Social Network Analysis* (Quantitative Applications in the Social Science 154), Thousand Oaks–London–New Delhi 2020. W polskich badaniach historycznych metody SNA są raczej nowością. Zob. Aleksandra DUL, *Życie towarzyskie dziewiętnastowiecznej wiejskiej parafii. Analiza sieci społecznych*, *Przeszłość Demograficzna Polski*, t. 39: 2017, s. 167–208, <https://doi.org/10.18276/pdp.2017.39-08>; Marek J. Minakowski, *Sieć społeczna wokół Kuriera Warszawskiego na podstawie jego nekrologów z lat 1821–1861*, *Przeszłość Demograficzna Polski*, t. 39: 2017, s. 209–251, <https://doi.org/10.18276/pdp.2017.39-09>; idem, *Family Network of an Emerging Jewish Intelligentsia (Cracow, 1850–1918)*, *Journal of Historical Network Research*, Issue 2: 2018, s. 53–75, <https://doi.org/10.25517/jhnr.v2i1.39>.

¹⁵ Zob. Ken CHERVEN, *Mastering Gephi Network Visualization*, Birmingham 2015.

¹⁶ Z ustawieniem parametru „Repulsion strength” na 5000 i zaznaczeniem „Attraction Distribution” i „Adjust by Sizes”. Inne ustawienia w *layout* pozostały bez zmian.

¹⁷ Wprowadzenie problemowe: Anna BOBER, Żaneta KUBIC, Aleksandra PODSTAWSKA-SOBIĘŁO, *Opracowanie przedmiotowe zbiorów bibliotecznych na świecie – przegląd tendencji*, *Rocznik Biblioteki Narodowej*, R: 48, 2017, s. 11–26; Stanisława KUREK-KOKOCIŃSKA, *Związki języka naturalnego i języków informacyjno-wyszukiwawczych na przykładzie języka haseł przedmiotowych*, *Zagadnienia Informatyki Naukowej*, nr 83: 2004, 1, s. 46–64.

rzeczowym (co?), 18 – o charakterze geograficznym (gdzie?), 8 – o charakterze czasowo-historycznym (kiedy?), przy czym w ostatnim przypadku przyjąłem zasadę, że dana publikacja może mieć więcej określeń periodycznych, by nie „izolować” opracowań o dłuższym interwale czasowym od innych, najczęściej odnoszących się do wąskiego wycinka dziejów¹⁸. Zdaje sobie z tego sprawę, że katalog ten mógłby być inaczej skonstruowany, mając na uwadze to, że *quot capita, tot sententiae*. Grupy słów (fraz) kluczowych nie są równoliczne, dlatego też w powiązaniach siłą rzeczy na pierwsze miejsce będą wybijać się kategorie czasowe, następnie przestrzenne, wreszcie rzeczowe. W bazie publikacji, nie licząc przyczynków publicystycznych i redakcji czasopisma „Studia Maritima”, znalazło się 228 pozycji o charakterze naukowym, w tym 159 zakwalifikowanych jako „pierwotne” (prawie 70%). Oczywiście omówienie ich wszystkich, nawet najbardziej szkiełkowe, przekroczyłoby ramy objętościowe artykułu.

3. TWÓRCZOŚĆ AUTORSKA W KONTEKŚCIE LICZB

3.1. PODEJŚCIE ATRYBUTOWE

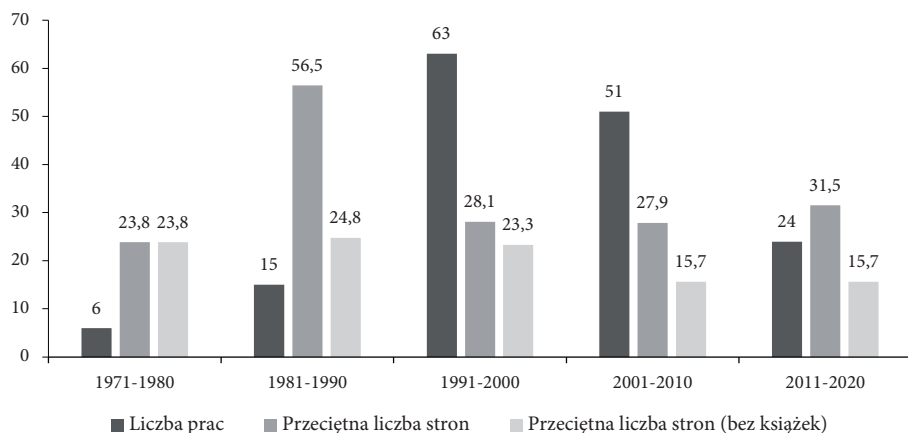
Elementy statystyki były pierwszymi zajęciami dydaktycznymi, jakie przyszedł poprowadzić E. Włodarczykowi w Instytucie Historii Uniwersytetu Szczecińskiego w październiku 1992 r., po przejściu ze szczecińskiej pracowni Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, która uległa likwidacji. Profesor doceniał znaczenie liczb, wyprowadzał często wnioski na podstawie różnego rodzaju statystyk urzędowych, operował konkretem, zachowując krytyczne spojrzenie na materiał źródłowy. Doceniał wagę źródeł ilościowych, wiedząc, że nie są one co do zasady obciążone autokreacją, że „liczby nie wiedzą, skąd pochodzą”¹⁹, o ile nie są przedmiotem celowej manipulacji. Znajdował w nich pewien kontrapunkt dla licznie wykorzystywanych przez siebie memoriałów, petycji, skarg i propozycji wpływających np. ze strony kół gospodarczych, kupiectwa

¹⁸ Rozwój gospodarczy, sektory i gałęzie A_01; Konkurencja ekonomiczna A_02; Porty, miasta portowe A_03; Inne miasta A_03a; Polityka morska, sprawy morskie A_04; Urbanizacja, rozwój przestrzenny i demograficzny A_05; Społeczeństwo miejskie, warunki życia A_06; Kaszubi, Polonia, robotnicy sezonowi A_07; Samorząd miejski A_08; Środowisko historyczne A_09; Szkolnictwo A_10; Regionalistyka A_11; Historiografia A_12; Źródłoznawstwo A_13; Biografistyka A_14; Stosunki polsko-niemieckie A_15; Kultura A_16; Aspekty militarne A_17; Czasopiśmiennictwo A_18; Kartografia A_19; Zagadnienia ogólne, inne A_20; Szczecin B_01; Berlin B_02; Hamburg B_02a; Gdańsk B_03; Królewiec B_04; Goleniów B_05; Gryfino B_06; Koszalin B_07; Stargard B_08; Kołobrzeg B_09; Pomorze Zachodnie B_10; Meklemburgia B_11; Nadbałtyckie prowincje Prus B_12; Prusy B_13; Niemcy B_14; Polska, ziemie polskie B_15; Rosja B_16; Europa Bałtycka B_17; XVII wiek C_01; Przed XVII wiekiem C_01a; XVIII wiek C_02; Pierwsza połowa XIX wieku C_03; Druga połowa XIX wieku (do 1918 roku) C_04; Dwudziestolecie międzywojenne C_05; Druga wojna światowa C_06; Po drugiej wojnie światowej C_07.

¹⁹ Piotr FRANCUZ, Robert MACKIEWICZ, *Liczby nie wiedzą, skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*, Lublin 2005, s. XXIII–XXIV (wyjaśnienie tytułu).

czy władz samorządowych a adresowanych z reguły do czynników rządowych. Rozpocznijmy zatem nasz opis twórczości naukowej Profesora od tylko z pozoru chłodnych liczb, by syntetycznie przedstawić dokonania E. Włodarczyka na przestrzeni pięciu dekad, zaczynając od lat siedemdziesiątych XX w. (stanowisko asystenta w Pracowni Historii Pomorza Zachodniego objął w październiku 1969 r.).

Wykres 1. Liczba „pierwotnych” prac naukowych Edwarda Włodarczyka i ich średnia objętość stronicowa w latach 1971–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy publikacji naukowych Edwarda Włodarczyka (zob. dane badawcze: <https://doi.org/10.18150/A7XZM6>).

Rozwój półwiecznej kariery naukowej, rozpatrywany w kontekście publikacji autorskich, odznaczał się określoną tendencją w czasie o charakterze krzywoliniowym (wykres 1). Początek działalności Profesora był skromny ilościowo, co jest regułą wśród naukowców zdobywających pierwsze szlify naukowe i przygotowujących najważniejsze dzieło młodości – rozprawę doktorską. Po obronie tej ostatniej w czerwcu 1977 r.²⁰ jako doktor złapał pisarski wiatr w żagle, worek z tematami otworzył się i zapewne pytanie: „o czym tu jeszcze napisać” zostało zastąpione pytaniem: „o czym najpierw warto napisać”. Wprawdzie w drugiej dekadzie przybyło publikacji autorskich, ale ich liczba pozostawała na poziomie półtora na rok, co wynikało z faktu, że Profesor w tym czasie koncentrował swoją uwagę na rozprawie habilitacyjnej²¹ i związanych z nią badaniach archiwalnych, by w 11 lat po obronie doktoratu przejść

²⁰ Rozprawa została opublikowana w formie monografii, zob. Edward WŁODARCZYK, *Wielki przemysł Szczecina w latach 1850–1914*, Warszawa–Poznań 1982.

²¹ Idem, *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbałtyckich w latach 1808–1914*, Poznań 1989.

pozytywnie przez kolokwium habilitacyjne na swojej macierzystej uczelni, Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Usamodzielnienie naukowe przyniosło z sobą niebywały wzrost aktywności publikacyjnej w ostatniej dekadzie XX w. (63 publikacje autorskie), w czym pewną rolę odgrywały też czynniki pozanaukowe: pojawienie się na rynku wielu nowych wydawnictw, dynamiczny rozwój inicjatyw wydawniczych, czemu sprzyjał wzrost zasobów finansowych w dobie boomu edukacyjnego, wreszcie zwrot w postrzeganiu niemieckich dziejów Szczecina i Pomorza Zachodniego, a poza nimi także nawiązanie partnerskich stosunków z badaczami niemieckimi. W dwóch pierwszych dekadach XXI w. liczba „pierwotnych” prac naukowych uległa obniżeniu, aczkolwiek kształtowała się na wyższym poziomie aniżeli w latach osiemdziesiątych, przypomnijmy: w czasie związanym z nabywaniem samodzielności naukowej. Profesor zawsze podkreślał, że obowiązkiem badacza jest publikowanie²², swojej pasji pisarskiej nie mógł jednak realizować w takim zakresie, jakby tego chciał, biorąc pod uwagę pełnione funkcje na Uniwersytecie Szczecińskim, absorbujące organizacyjnie: najpierw dziekana Wydziału Humanistycznego (od 1996 r.), następnie dyrektora Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych (od 2002 r.), prorektora ds. kształcenia, wreszcie rektora (od 2012 r.)²³ – także w trudnym okresie wdrażania reform. To swoje, jak to określił „lekkie niespełnienie” naukowe, spuentował ulubionym cytatem z piosenki z kabaretu Olgi Lipińskiej: „sam tego chciałeś Grzegorzu Dyndało”, zaczerpniętym z komedii Moliera *George Dandin ou le Mari confondu*²⁴.

Rozpatrując nienormalizowaną przeciętną objętość²⁵ prac E. Włodarczyka, można dostrzec, że na przestrzeni pięciu dekad lata osiemdziesiąte – 56,5 strony – wybijały się na tle pozostałych, dla których średnia oscyluje w przedziale od 23,8 do 31,5 strony. Ten wyjątek był przede wszystkim wynikiem przesuniętej w czasie publikacji rozprawy doktorskiej *Wielki przemysł Szczecina w latach 1850–1914*²⁶, następnie wydanej bez większych opóźnień rozprawy habilitacyjnej *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbaltyckich w latach 1808–1914*²⁷ i wreszcie obszernego rozdziału *Goleniów w okresie kapi-*

²² Ale też nigdy nie podkreślał ilościowego znaczenia prac, wskazując na pierwszeństwo jakościowych aspektów. Choć był krytycznie nastawiony do niektórych rozwiązań w nowej Ustawie o nauce i szkolnictwie wyższym, to jednak oceniał pozytywnie przyjęcie założenia o przeciętnej jednej publikacji naukowej na rok w rozporządzeniu ewaluacyjnym.

²³ W. STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – Historyk*, s. XXXIII.

²⁴ E. WŁODARCZYK, E. KRASUCKI, op.cit., s. 283.

²⁵ Objętość w rozumieniu nieznormalizowanej liczby stron. Tylko dla młodszych wiekiem publikacji dysponujemy danymi o liczbie arkuszy wydawniczych.

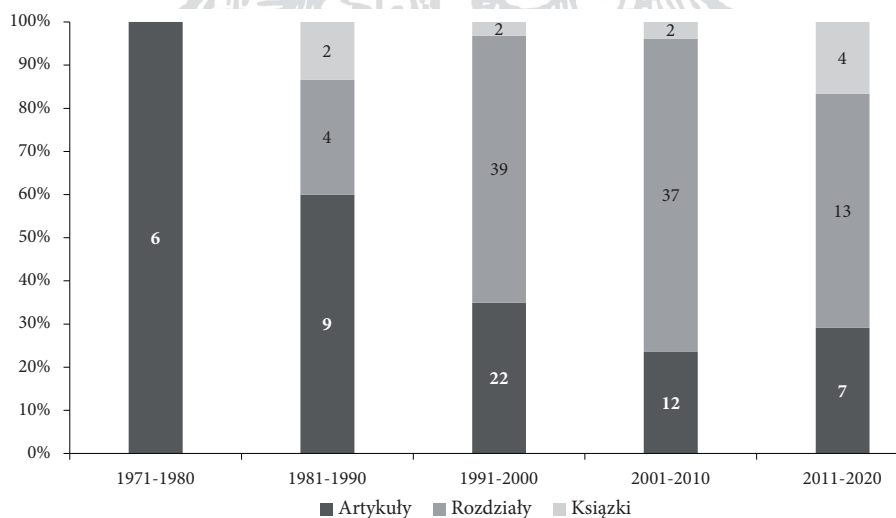
²⁶ Zob. przyp. 20.

²⁷ Zob. przyp. 21.

*talizmu (1806–1945) – części Dziejów Goleniowa*²⁸. Oczywiście przeciętna objętość prac w tym czasie byłaby mniejsza, gdyby dysertację doktorską wliczyć do dzieł powstałych w pierwszym okresie działalności naukowej. Niemniej jednak należy zauważyć, że w okresie nabywania samodzielności naukowej artykuły E. Włodarczyka odznaczały się przeciętnie większą objętością, były wyczerpującymi studiami, co siłą rzeczy musiało być pochodną dysponowania większym zasobem czasu na badania naukowe (specyfika pracy w jednostce PAN, nieobciążenie dydaktyką).

Bardziej stateczny obraz interesującego nas zagadnienia uzyskamy, rozpatrując wyłącznie średnią objętość artykułów i rozdziałów. Charakteryzuje się ona wyjątkową stałością w XX w., oscylując w trzech pierwszych dekadach między 23,3 a 24,8 strony na publikację, a także w XXI w. – dwukrotnie notując tę samą wartość 15,7 strony. Jak widać, wyraźny spadek przeciętnej objętości wystąpił w dwóch ostatnich dziesięcioleciach. Wynikało to przede wszystkim z braku czasu na prowadzenie rozleglejszych studiów, ale też z dążenia do pisania bardziej syntetycznych ujęć, co przychodzi z czasem, bo wymaga odpowiedniego stażu naukowego i sztuki, wreszcie było skutkiem respektowania „zobowiązań” towarzyskich i uszanowania tradycji akademickiej honorującej starszych kolegów jubileuszowymi wydawnictwami. Zmiany w objętości

Wykres 2. Liczba „pierwotnych” publikacji naukowych Edwarda Włodarczyka w podziale na rodzaj w latach 1971–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy publikacji naukowych E. Włodarczyka (zob. dane badawcze: <https://doi.org/10.18150/A7XZM6>).

²⁸ E. WŁODARCZYK, *Goleniów w okresie kapitalizmu (1806–1945)*, [in:] *Dzieje Goleniowa*, red. Henryk LESIŃSKI, Szczecin 1990, s. 47–90.

publikacji korespondowały w pewnym stopniu ze zmianami w ich formie. Mimo że w ostatniej dekadzie XX w. Profesor opublikował bezwzględnie najwięcej artykułów – 22 – to jednak ich względny udział – niepodzielnie dominujący na początku jego kariery – między okresem 1971–1980 a 2001–2010 obniżał się z dekady na dekadę średnio o 37,9%, by w pierwszym dziesięcioleciu XXI w. osiągnąć poziom 24% (wykres 2). Sytuacja ta uległa pewnej zmianie w ostatnim dziesięcioleciu, w czasie gdy Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podjęło starania nakierowane na dowartościowanie artykułów w renomowanych czasopismach i osłabienie roli rozdziałów w komunikowaniu osiągnięć naukowych.

Ogólnie mówiąc, w twórczości naukowej E. Włodarczyka dominowały przyczynki w pracach zbiorowych, choć nie od samego początku. Pod względem zakresu stron były one bardziej zróżnicowane od artykułów w czasopismach; miały bowiem odstające od reszty w górę pozycje uwidocznione na wykresie pudełkowym kółkami (wykres 3)²⁹. Zdecydowana większość z nich jest częścią wielkich syntez poświęconych większym miastom pomorskim: przede wszystkim Szczecinowi³⁰, dalej Gdańskowi³¹, a także mniejszym ośrodkom: Koszalinowi³² i Goleniowowi³³, opartych na szerokiej podstawie źródłowej i wnoszących nowe ustalenia do stanu wiedzy historycznej. Wysoce ponadprzeciętnymi rozmiarami odznaczają się również rozdziały wchodzące w skład monumentalnej *Historii Pomorza*³⁴. Na tych licznych kartach została uwieczniona część pasji badawczej profesora, która swe „korzenie instytucjonalne” miała w jego długoletnim członkostwie w zespole Zakładu Historii Pomorza Instytutu Historii PAN. Przynależność ta sprzyjała nawiązaniu wielu młodzieńczych znajomości,

²⁹ Miary pozycyjne niepodatne na wartości odstające, tj. kwartyle, wskazują, że rozdziały odznaczały się mniejszą przeciętną objętością. Mediana dla nich wyniosła 15, podczas gdy dla artykułów 18 stron (kreska rozdzielająca pudełko – mediana, czyli kwartyl drugi, krzyżyk – średnia arytmetyczna). Połowa rozdziałów zawierała się między 11 a 20 stron, podczas gdy połowa artykułów między 14,75 a 24 stron (dolna i górna krawędź pudełka). Miary oparte na medianowym odchyleniu bezwzględnym, a zatem abstrahujące od wartości wielkich rozdziałów, wskazują, że pod względem zakresu stron nieco większą zmiennością odznaczały się artykuły (MOB = 5; współczynnik zmienności = 27,8%) w porównaniu z rozdziałami (MOB = 4; współczynnik zmienności = 26,7%). W końcu szacunek wartości modalnej objętości publikacji z przedziałów o rozpiętości pięć stron pozwala stwierdzić, że wśród rozdziałów „dominowały” te, które miały ok. 13 stron, natomiast wśród artykułów te, które liczyły sobie ok. 18 stron (17,8).

³⁰ *Dzieje Szczecina*, t. 3: 1806–1945, red. Bogdan WACHOWIAK, Szczecin 1994.

³¹ *Historia Gdańska*, t. 4, cz. 1: 1815–1920, red. Edmund CIEŚLAK, Sopot 1998.

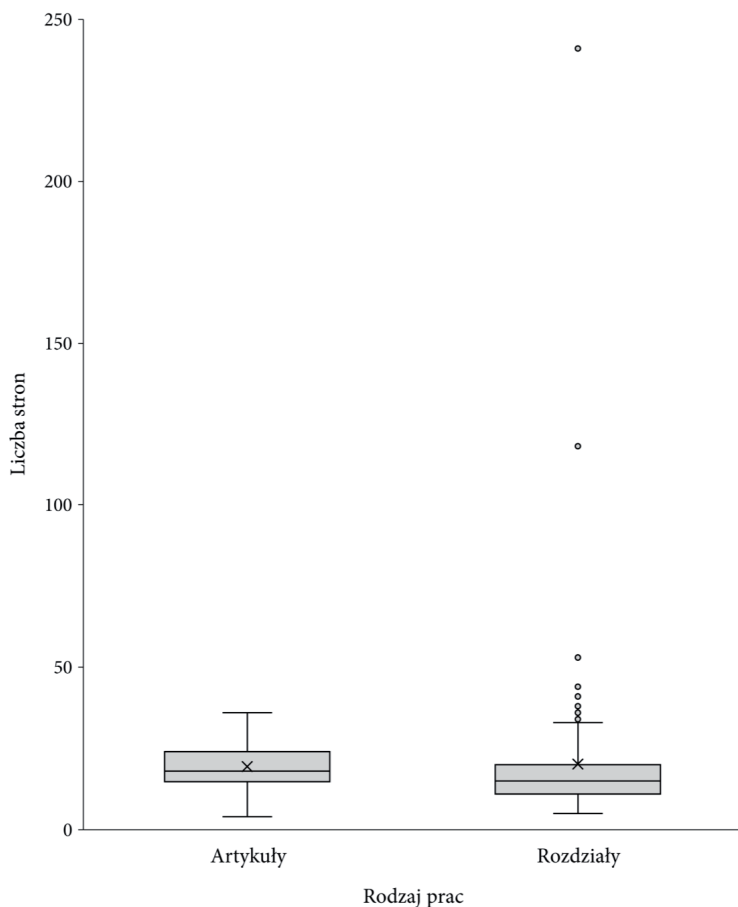
³² *Dzieje Koszalina*, t. 1: do 1945 r., red. Radosław GAZIŃSKI, Edward WŁODARCZYK, Koszalin 2016.

³³ Zob. przyp. 28.

³⁴ *Historia Pomorza*, t. 4 (1850–1918), cz. 1: *Ustrój, gospodarka, społeczeństwo*, red. Stanisław SALMONOWICZ, Toruń 2000.

utrzymywanych po kres życia, m.in. z kolegami po fachu ze Szczecina, Gdańska i Torunia, nie wspominając już o tych, które zostały zawarte w poznańskiej *Alma Mater*, i darzeniu szczególną atencją nestora badań pomorskich – Gerarda Labudę.

Wykres 3. Artykuły i rozdziały Edwarda Włodarczyka w latach 1971–2020 według nienormalizowanej liczby stron

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy publikacji naukowych E. Włodarczyka (zob. dane badawcze: <https://doi.org/10.18150/A7XZM6>).

To, że naturalnym przedmiotem badań E. Włodarczyka były nadbałtyckie prowincje Prus, ze szczególnym położeniem nacisku na problemy Pomorza Zachodniego i Szczecina, dodajmy: w bardzo niewielkim stopniu rozpoznane przez współczesnych badaczy polskich oraz niemieckich (bazujących z reguły na starszych ustaleniach), znalazło również swoje odzwierciedlenie w czaso-

pismach, do których Profesor składał swoje artykuły (wykres 4). Biorąc pod uwagę wartość współczynnika Giniego, która dla częstości uporządkowanych malejąco powtórzeń wyniosła 0,560 w przedziale [0;1], można powiedzieć, że strategia publikacyjna Profesora była umiarkowanie silnie skoncentrowana na określonych tytułach periodyków. Wśród nich na pierwsze miejsce wysuwał się „Przegląd Zachodniopomorski”. W nim to E. Włodarczyk opublikował swój pierwszy artykuł poświęcony rynkowi pracy w Szczecinie po pierwszej wojnie światowej³⁵ i wydał większość artykułów w pierwszych trzech dekadach swej aktywności naukowej. Tuż za „Przełęczem Zachodniopomorskim” lokują się „Zapiski Historyczne”, w których z kolei opublikował, obok wielu cennych studiów, swój ostatni artykuł poświęcony zagadnieniom polityki gospodarczej i morskiej państwa związkowego Prusy w dwudziestolecie międzywojennym ze szczególnym uwzględnieniem roli portu szczecińskiego³⁶. Jego zamięrowanie do spraw pomorskich w XIX i XX w. zostało uhonorowane m.in. zaproszeniem do rady redakcyjnej czasopisma, w której reprezentował szczecińskie środowisko historyczne. Obok „Zapisek Historycznych” ważnym medium komunikacji naukowej dla E. Włodarczyka stały się „Studia Maritima”, których redakcję objął w 1996 r. po Edmundzie Cieślaku³⁷ i prowadził ją do 2016 r., gdy przekazał obowiązki redaktora naczelnego Adamowi Makowskiemu, co pozostawało w związku z wyborem na drugą kadencję rektora Uniwersytetu Szczecińskiego, wpływającą pod znakiem głębokich reform wewnętrznych. Periodyk ukazywał się w języku angielskim i niemieckim; nadal sprawnie funkcjonuje po wyprawdzeniu go „na prostą” przez E. Włodarczyka i objęciu nową kuratelą.

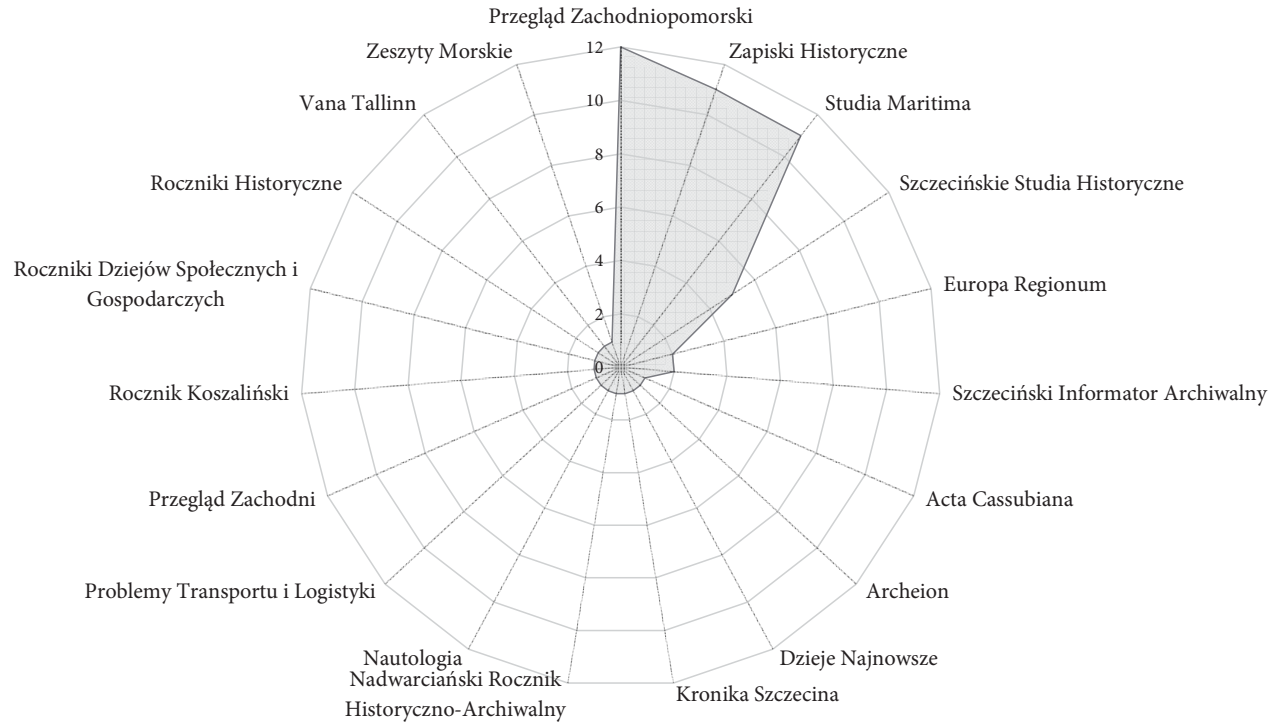
Analiza miejsc wydania prac zbiorowych, w których pojawiają się rozdziały autorstwa E. Włodarczyka, wskazuje na ich dość wysoką koncentrację, biorąc pod uwagę współczynnik Giniego równy 0,684, znacznie wyższy w porównaniu z uzyskanym dla tytułów czasopism. Wśród 26 różnych oznaczeń wysoce dominował Szczecin liczony bez innych konfiguracji (49 wystąpień na 93 ogółem), na drugim miejscu znalazł się Toruń (9 wystąpień, *gros* to prace nad *Historią Pomorza* pod redakcją Stanisława Salmonowicza). Na dalszych pozycjach, o niskiej liczbie powtórzeń bądź ich braku, było szereg innych pozycji, w tym Sopot (prace nad dziejami Gdańska pod redakcją E. Cieślaka) czy wydane

³⁵ Edward WŁODARCZYK, *Kształtowanie się rynku pracy a rozwój szczecińskiego przemysłu w latach 1918–1932*, *Przegląd Zachodniopomorski*, 1973, z. 2, s. 43–65.

³⁶ Idem, *The Economic Policy of the Prussian State in the Interwar Period and the Operations of the Port Community and the Port Company in Szczecin*, *Zapiski Historyczne*, t. 85: 2020, z. 4, s. 111–129.

³⁷ W czasie pełnienia funkcji redaktora przez E. Cieślaka E. Włodarczyk opublikował tylko jeden artykuł w „Studia Maritima”, ale znamienny: idem, *Prussia's maritime policies in XIX century. Myth or fact?*, *Studia Maritima*, t. 9: 1993, s. 71–88.

Wykres 4. Liczba artykułów Edwarda Włodarczyka
w podziale na czasopisma w latach 1971–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy publikacji naukowych E. Włodarczyka
(zob. dane badawcze: <https://doi.org/10.18150/A7XZM6>).

za granicą, tj. w Berlinie, Greifswaldzie, Hamburgu, Kolonii–Weimarze–Wiedniu, Schwerinie i Stuttgartarcie, co w głównej mierze było pokłosem kontaktów Profesora z gryfijskim i rostockim środowiskiem historycznym. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w młodości, szczególnie w czasie pisania rozprawy habilitacyjnej i prowadzenia badań archiwalnych, E. Włodarczyk miał możliwość nawiązania kontaktów z naukowcami podzielonego ówczesnie Berlina oraz archiwistami z Merseburga, w czym istotną rolę odgrywało znalezienie zrozumienia dla finansowania badań zagranicznych przez decydentów warszawskich³⁸. Długi czas spędzony w archiwach niemieckich zaowocował zebraniem przez Profesora znacznego zasobu kopii dokumentów, które w późniejszych latach także służyły do roztrząsania różnych węzłowych problemów Szczecina, Pomorza Zachodniego czy nadbałtyckich prowincji pruskich, przede wszystkim z zakresu gospodarki i polityki morskiej w XIX i XX stuleciu.

Edward Włodarczyk doceniał też znaczenie publikowania w językach obcych, początkowo w niemieckim (głównie rozdziały, rzadziej artykuły i książki) z dominantą w trzeciej dekadzie (16% publikacji) – tj. czasach wzmożonych kontaktów polsko-niemieckich po Okrągłym Stole i upadku muru berlińskiego – w czym pewną rolę odgrywały też inicjatywy podejmowane przez Jana M. Piskorskiego³⁹, później zaś w angielskim (głównie artykuły) z dominantą w ostatnim dziesięcioleciu (12,5%), co pozostawało w związku z objęciem redakcji „*Studia Maritima*”. Okresem przejściowym okazały się pierwsze lata XXI w., gdy twórczość Profesora wydana w języku niemieckim i angielskim rozłożyła się równomiernie, abstrahując od objętości, i osiągnęła najwyższy udział względny. Wyniósł on 23,5% (w całym okresie: 17,6%).

3. 2. PODEJŚCIE SIECIOWE

Rozpatrując publikacje E. Włodarczyka w kontekście sieciowym, należy zaznaczyć, że wygenerowany nieskierowany graf połączeń między słowami (frazami) kluczowymi a „pierwotnymi” publikacjami naukowymi odzwierciedla rzeczywistość w sposób umowny, modelowy, w którym pewną rolę odgrywa czynnik losowy; innymi słowy, układ wizualizowanych danych, nawet z użyciem tego samego algorytmu, może mieć charakter niepowtarzalny wraz z kolejnym generowaniem grafu ukazującego „splątanie” wierzchołków utwo-

³⁸ W. STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – Historyk*, s. XXI–XXII; E. WŁODARCZYK, E. KRASUCKI, op.cit., s. 278–279.

³⁹ Jan Maria PISKORSKI, Bogdan WACHOWIAK, Edward WŁODARCZYK, *Stettin. Kurze Stadtgeschichte*, Poznań 1997; iidem, *Szczecin: a short history*, Poznań 2002; Edward WŁODARCZYK, *Der pommersche Wirtschaftsboom im Kaiserreich (bis 1918)*, [in:] *Pommern im Wandel der Zeiten*, hrsg. v. Jan Maria PISKORSKI, Szczecin 1999, s. 257–282; idem, *Krisenzeit: Pommern in der Weimarer Republik (bis 1933)*, [in:] ibidem, s. 283–304.

rzonych z publikacji i słów (fraz) kluczowych⁴⁰. Tak czy inaczej, realne są wierzchołki i ich połączenia, choć cała rzecz jest w jakimś mierze skażona, przy najlepszych chęciach, subiektywnością. Bardziej starannie zaprojektowane badania, wymagające odpowiedniego czasu, powinny opierać się na walidacji i operacjonalizacji (części) używanych kategorii. Potraktujmy zatem przedstawiony model jako zaproszenie do dyskusji, rzecz nieostateczną, przybliżającą świat zainteresowań naukowych Profesora. Powinien on sobą odzwierciedlić to, o czym już zostało powiedziane, dając zarazem możliwość syntetycznego przedstawienia twórczości, której recenzowaniem, gwoli ścisłości, nie zajmuje się ten artykuł.

Kluczowe pytanie odnosi się do tego, która z kategorii opisu przedmiotowego występowała najczęściej, tzn. była składową opisu wielu różnych publikacji. Mierzący to stopień centralności (ang. *degree centrality*, dalej DC) okazuje się najwyższy dla węzła „Druga połowa XIX wieku (do 1918)”, kategorii opisu, która pojawia się w aż 91 powiązanych z nią publikacjach (graf 1). Nie stanowi to zaskoczenia: Profesor najchętniej zajmował się epoką wielkich przemian społeczno-ekonomicznych, którym też towarzyszył rozwój świadomości narodowej, w czym pewną rolę mogły odegrać wczesne badania przeprowadzone przez niego w ramach pracy magisterskiej nad „Działalnością Wiktora Kulerskiego w parlamencie Rzeszy w latach 1903–1911”, napisanej pod kierunkiem Zdzisława Grota na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu⁴¹. Co ważne, w początkach kariery naukowej, po zatrudnieniu w szczecińskiej placówce PAN-owskiej, za sprawą decyzji jej kierownika B. Dopierały i rekomendacji udzielonych przez G. Labudę⁴², E. Włodarczyk „podzielił” się pięknym XIX w. z W. Stępińskim, który swoją początkową uwagę skoncentrował na pierwszej połowie tego stulecia. Oczywiście wynikało to też z przydziału prac nad syntezą historii Szczecina, zredagowaną później przez Bogdana Wachowiaka, a zainicjowaną przez G. Labudę.

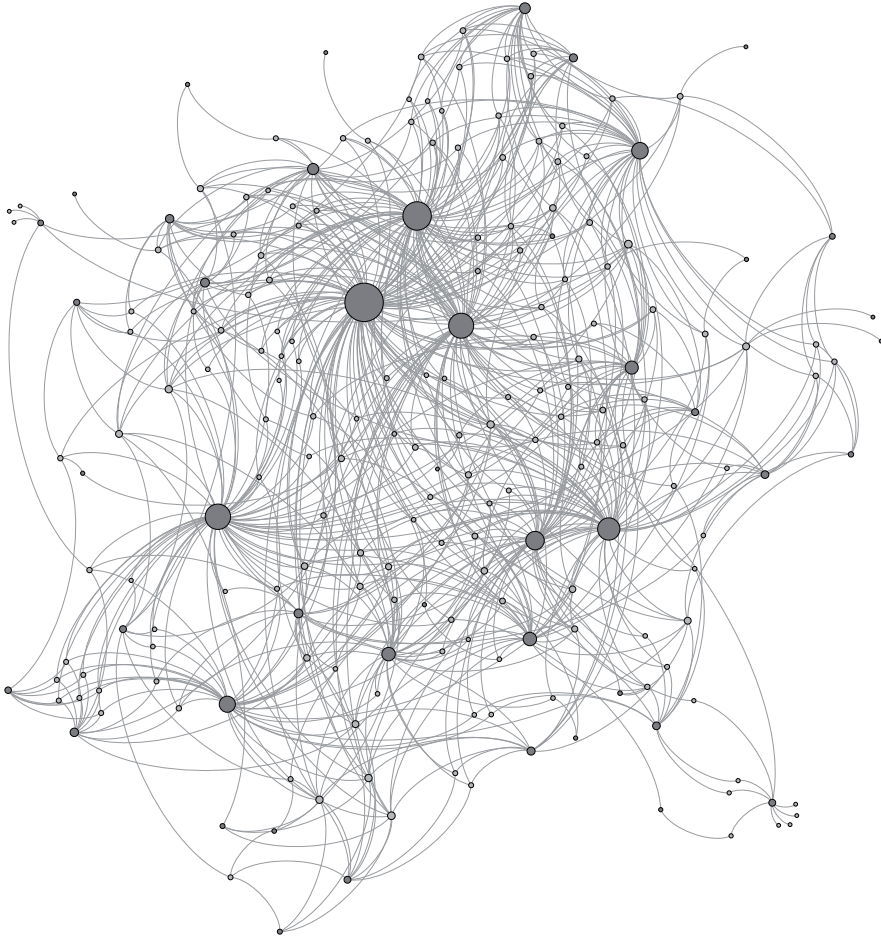
Edward Włodarczyk podejmował mniej intensywnie badania nad pierwszą połową XIX w. (DC = 56) i dwudziestolecie międzywojennym (DC = 49), aczkolwiek ten ostatni okres historyczny był w większym stopniu traktowany przez Profesora jako odrębny, specyficzny, bo z reguły „niedzielony” z innymi. Nie ulega wątpliwości, że wśród badaczy zatrudnionych w PAN-owskiej placówce, to właśnie E. Włodarczyk w największej mierze realizował program badań nakreślony przez B. Dopierałę, jakże korespondujący z zainteresowaniami promotora naukowego, zarówno pod względem czasowo-przestrzennym, jak

⁴⁰ Czytelników zainteresowanych metodami SNA i ich wizualizacją odsyłam do literatury podanej w przypisach 14 i 15.

⁴¹ W. STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – Historyk*, s. XIII.

⁴² E. WŁODARCZYK, E. KRASUCKI, *op.cit.*, s. 272–273.

Graf 1. Układ połączeń publikacji i kategorii opisów przedmiotowych z uwzględnieniem stopnia centralności wierzchołków (publikacje autorskie E. Włodarczyka z lat 1973–2020)

Objaśnienia: szare kolory wypełnienia – publikacje, ciemnoszare – kategorie opisu przedmiotowego; wielkość sygnatur kołowych proporcjonalna do stopnia centralności.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy publikacji naukowych E. Włodarczyka (zob. dane badawcze: <https://doi.org/10.18150/A7XZM6>).

i rzeczowym⁴³. Uwidocznilo to się w tym, że większość studiów Profesora dotyczyła spraw rozwoju ekonomicznego, sektorów i gałęzi gospodarki (DC = 65). Mimo że problematyka ta dominowała w pierwszych dwóch dekadach działalności naukowej E. Włodarczyka, przypadających zasadniczo na lata peerełowskie, w publikacjach Profesora i bliskich mu współpracowników nie gościł „język” marksistowsko-leninowskiej walki klas, bazy i nadbudowy⁴⁴, co nie oznaczało bynajmniej jakiegoś lekceważenia myśli lewicowej; imperatyw Leopolda von Rankego liczył się ponad wszystko (po latach Profesor trochę ubolewał nad tym, że jego działalność naukową utożsamiano z reguły z historią gospodarczą).

Zainteresowania naukowe, które w pełni skryształizowały się w pracy habilitacyjnej, znalazły swój wyraz w stosunkowo częstym podejmowaniu tematyki związanej z portami i miastami portowymi (DC = 34) pruskich nadbałtyckich prowincji oraz pruską gospodarką i (polską) polityką morską (DC = 25), co również korespondowało z zainteresowaniami B. Dopierały. Od tych ostatnich Profesor zdystansował się nieco, zajmując się zagadnieniami urbanizacji, rozwoju przestrzennego i demograficznego (DC = 20), aczkolwiek należy zaznaczyć, że nawiązywał w nich do postulatu promotora naukowego, by prowadzić badania miast w kontekście porównawczym⁴⁵. Tematyka miejska była drugą domeną zainteresowań Profesora. Podejmował ją również w odniesieniu do zagadnień społecznych oraz warunków życia na obszarach zurbanizowanych (DC = 14), szczególnie w syntezach dziejów ośrodków miejskich, będąc przy tym krytycznie nastawiony do sentymentalnego spojrzenia na dzieje miast i ich mieszkańców przez pryzmat kolorowych, podretuszowanych pocztówek, ale i urzeczony możliwościami, jakie w analizie społeczności miejskich dają księgi adresowe⁴⁶. Ustalenia E. Włodarczyka na tym obszarze koncentrowały się wokół pewnego programu badań, który wyłożył w artykule *Miasto dziewiętnastowieczne jako przedmiot zainteresowań badawczych historyków* opublikowanym pierwszy raz na łamach „Roczników Dziejów Społecznych i Gospodarczych” w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w.⁴⁷ Praca ta stanowiła

⁴³ Wykaz publikacji prof. Bogdana Dopierały, [in:] *Pamięci profesora Bogdana Dopierały*, s. 69–76.

⁴⁴ E. WŁODARCZYK, E. KRASUCKI, op.cit., s. 276.

⁴⁵ E. WŁODARCZYK, *Bogdan Dopierała*, s. 11.

⁴⁶ E. WŁODARCZYK, E. B. NOWAK, *Miasto*, s. 15–17. W 2020 r. ukazała się ciekawa książka, której oś narracji stanowią księgi adresowe z różnych miejsc świata: Deirdre MASK, *What Street Addresses Reveal About Identity, Race, Wealth, and Power*, New York 2020. W polskich badaniach ostatnio: Agnieszka ZIELIŃSKA, *Przemiany w strukturze zawodowej w Toruniu w latach 1884–1908 w świetle ksiąg adresowych. Rekonesans badawczy*, *Zapiski Historyczne*, t. 85: 2020, z. 3, s. 35–69, <http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2020.26>.

⁴⁷ Edward WŁODARCZYK, *Miasto dziewiętnastowieczne jako przedmiot zainteresowań badawczych historyków. Kierunki badań*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, t. 53/55: 1992/1995, s. 63–77.

pokłosie refleksji metodologicznej nad własnymi badaniami dziejów Szczecina w latach 1871–1945 i analizy postulatów wysuwanych przede wszystkim przez historyków niemieckich, a także ich dokonań.

Powołanie Profesora w 2014 r. do kapituły honorowego tytułu „Ambasador Szczecina”⁴⁸ wynikało nie tylko z pełnionej funkcji rektora Uniwersytetu Szczecińskiego, lecz także było związane z jego aktywnością naukową na obszarze dziejów nadodrzańskiego grodu czy spraw z nim związanych zahaczających o teraźniejszość, miasta, w którym związał swe życie zawodowe i rodzinne po ukończeniu studiów. To właśnie w grupie przestrzennych kategorii opisu na pierwsze miejsce wysunął się Szczecin (DC = 57), drugie zajęło Pomorze Zachodnie (DC = 39), na trzecim zaś uplasowały się nadbałtyckie prowincje Prus rozpatrywane łącznie, tj. Pomorze, Prusy Zachodnie i Wschodnie – wszystkie wchodzące w skład tzw. labudowskiego Wielkiego Pomorza⁴⁹ mającego się rozciągać od Kłajpedy po Rugię (DC = 19), nie wspominając już o innych miastach. Jak widać, gradacja stopnia centralności tych kategorii opisu jest pochodną zasięgu geograficznego badań, teoretycznie trudniejszych do przeprowadzenia w odniesieniu do rozleglejszej przestrzeni, zwłaszcza w przypadku deficytu ujęć szczegółowych jakże odczuwalnego dla nowszych dziejów. Pewną rolę odgrywał w tym zarówno spadek zainteresowania niemieckiej historiografii sprawami tzw. Wielkiego Wschodu po 1945 r. wraz z utratą tych ziem i zapleczu instytucjonalnego, jak i powolne „oswajanie” dziejów niemieckich, nazwijmy to: bez wątków polskich, przez historiografię polską, siłą rzeczy skierowaną zasadniczo na sprawy dotyczące dziejów Polski czy ziem polskich.

W gęstej sieci powiązań publikacji E. Włodarczyka z kategoriami ich opisu przedmiotowego są również szczególnie węzły, których wyeliminowanie spowodowałoby wydłużenie najkrótszych ścieżek pomiędzy danymi wierzchołkami grafu, a w niektórych przypadkach nawet utratę łączności między nimi. Mówiąc w uproszczeniu i przenośni, pełnią one z reguły funkcję bliskich mostów ułatwiających przeprawę przez rzekę; są ważnymi pośrednikami w przekazywaniu informacji. Ich rolę w sieci opisuje liczbowo miara stopnia pośrednictwa (ang. *betweenness centrality*, dalej BC), której wyższe wartości oznaczają zarazem większe znaczenie „strategiczne” danej kategorii opisu czy nawet – ale w naszym przypadku zupełnie drugoplanowo – publikacji⁵⁰. I znów nie po-

⁴⁸ W. STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – Historyk*, s. XXXII.

⁴⁹ Zob. uwagi do koncepcji: Jörg HACKMANN, *Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands*, Bd. 41: 1993, s. 109–134; idem, *Gerarda Labudy koncepcja historii Pomorza*, *Przegląd Zachodnio-Pomorski*, t. 38: 1994, z. 2, s. 7–36.

⁵⁰ Drugoplanowość oczywiście wiąże się z przyjętym założeniem, że dana publikacja może mieć przypisaną jedną i więcej kategorii opisu tematycznego, które z kolei pełnią funkcję łączników między publikacjami. Przy zastosowaniu tego rodzaju podejścia nie dziwi fakt, że najwyższe

winno być dla nas zaskoczeniem to, że największym stopniem pośrednictwa odznacza się „Druza połowa XIX wieku (do 1918 roku)”, której znormalizowana wartość w przedziale [0;1] wynosi aż 0,300, podczas gdy pozostałe kategorie opisu tematycznego, przedstawione też w kontekście stopnia centralności, pod tym względem odgrywają mniej ważną rolę, wśród nich najistotniejszą: „Szczecin” (BC = 0,155) i „Rozwój ekonomiczny, sektory i gałęzie gospodarki” (BC = 0,117), nie wspominając o kilku innych o zbliżonych, lecz mniejszych wartościach stopnia pośrednictwa.

Na podstawie powyższego można stwierdzić, że na karierze naukowej E. Włodarczyka silnie zaciążył temat doktoratu: *Wielki przemysł Szczecina w latach 1850–1914*, mimo że z biegiem lat Profesor stopniowo odchodził od tematyki gospodarczej, poświęcając coraz to więcej uwagi polityce morskiej i innym zagadnieniom. Jakim? Do ich uchwycenia wykorzystajmy miarę ekscentryczności (ang. *eccentricity*, dalej E), która mierzy odległość geodezyjną między danym węzłem a najdalej położonym od niego w grafie, innymi słowy, opisuje wymiennie najkrótszą ścieżkę pomiędzy rzeczonymi wierzchołkami sieci, odmierzaną liczbą wymaganych kroków-etapów do pokonania. Myślę, że nie będzie przesadą stwierdzenie, że w historycznych badaniach owa ekscentryczność, o której w żaden sposób nie można rozprawiać w kategoriach pejoratywnych, dopiero z biegiem lat daje o sobie znać, po wykonaniu określonych prac programowych, często związanych ze zdobywaniem stopni naukowych doktora, a następnie doktora habilitowanego. Nie inaczej winno być w przypadku Profesora, o którym jego przyjaciel napisał, że był „obdarzony całym bukietem «cnót kalwińskich»”⁵¹, co oznaczało też konsekwentne dążenie do wyznaczonego celu. Zaczniemy od tego, że w naszym grafie 40,78% kategorii opisu przedmiotowego i publikacji charakteryzuje się najmniejszą ekscentrycznością (E = 4), 37,38% – większą o jeden, 19,42% większą o dwa, wreszcie zaledwie 2,43% – większą o trzy (E = 7, średnica sieci – ang. *network diameter*). Przyjrzyjmy się zatem pokrótce dwóm najmniej licznym grupom, by uchwycić tematy i publikacje „poboczne” w pracach E. Włodarczyka. Nie ulega wątpliwości, że w największym stopniu rozważania o regionalistyce w badaniach historycznych⁵² i problematyka podjęta w odniesieniu do Berlina wyróżniały się na tle innych swą „ekscentrycznością” (E = 7). W dalszej zaś kolejności „odstawały” *en bloc* te (E = 6), które były przede wszystkim

wartości stopnia pośrednictwa otrzymane dla rozdziału *Kilka uwag warsztatowych o badaniach nad życiem codziennym w pruskich miastach w XIX wieku* i ostatniej publikacji książkowej stanowiącej swoiste podsumowanie badań Profesora, tj. *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939*, mają wartości BC wynoszące zaledwie 0,043 i 0,036.

⁵¹ W. STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – Historyk*, s. XXXVII.

⁵² Przykładowo Edward WŁODARCZYK, *Historia regionalna w dialogu polsko-niemieckim. Granice, niebezpieczeństwa i szanse porozumienia*, Zapiski Historyczne, t. 68: 2003, s. 229–240.

poświęcone biografom badaczy darzonych atencją przez profesora i zagadnieniom historiograficznym, szkolnictwu dawnemu na przykładzie Goleniowa oraz współczesnemu, w tym ostatnim przypadku w związku z pełnieniem funkcji rektora Uniwersytetu Szczecińskiego. Wreszcie należy wspomnieć o pracach poświęconych konkurencji ekonomicznej między portami w tym o zaplecze rosyjskie – co w najmniejszym stopniu można postrzegać jako „ekscentryczne” – czy szeroko rozumianej Europie bałtyckiej⁵³. W badaniach nad ostatnim z wymienionych zagadnień Profesor widział przyszłość dla rozwijania dalszych kontaktów polsko-niemieckich i innych, czemu początkowo miała służyć inicjatywa Stałej Konferencji Historyków Krajów Basenu Morza Bałtyckiego z siedzibą w Greifswaldzie (zaproszenie do niej w 1996 r.)⁵⁴. Jej idea jest podtrzymywana przez Jörga Hackmanna.

Z zarysowanego przeglądu dokonań naukowych E. Włodarczyka wyłaniają się pewne kierunki podejmowanych przez niego badań, ich rozgałęzienia, których z czasem przybywało coraz więcej. Należy przy tym zaznaczyć, że pod koniec życia Profesor postanowił powrócić do tych badań, które były już obecne podczas jego prac nad rozprawą doktorską i – szczególnie – habilitacyjną, mianowicie do zagadnień związanych z pruską gospodarką i polityką morską w XIX i pierwszej połowie XX w., by m.in. zredefiniować własne dawne wyobrażenia co do tej ostatniej⁵⁵ i podsumować stan badań, ścigając się z czasem⁵⁶. W tekście, który jeszcze się nie ukazał, a o którym w związku z tym możemy powiedzieć jako o zamykającym twórczość Profesora, w pytaniach problemowych odnoszących się do czynników warunkujących rozwój pruskich żeglugowych przedsiębiorstw armatorskich w XIX w. zostały podjęte kwestie modernizacji floty, struktury kapitałowo-organizacyjnej oraz przewozowej, głębokiego zaplecza portów, wreszcie polityki celnej⁵⁷. Wspominam o tym, by wskazać na ważne dla Profesora zagadnienia badawcze, które w mej opinii można uznać za pewne wyróżniki jego działalności naukowej. Jak już zaznaczyłem, kierunków badań jest znacznie więcej. Spróbujmy zatem uporządkować je na podstawie wbudowanego w programie Gephi algorytmu „Louvain” generującego klasy modularności, o których można powiedzieć w dużym uproszczeniu, że zrzeszają one wierzchołki w grafie mające więcej połączeń między sobą niż z innymi, w czym istotną rolę odgrywa również

⁵³ Ostatnia praca: Edward WŁODARCZYK, *Europa bałtycka w cywilizacji zachodniej*, [in:] *Studia*, s. 13–40.

⁵⁴ W. STĘPIŃSKI, *Edward Włodarczyk – Historyk*, s. XXXII.

⁵⁵ Edward WŁODARCZYK, *Czy Prusy prowadziły własną politykę morską?*, [in:] *Dzieje Brandenburgii i Prus w historiografii*, red. Bogdan WACHOWIAK, Warszawa–Poznań 1989, s. 235–241.

⁵⁶ Kończąc *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej*, Profesor był już poważnie chory.

⁵⁷ Zob. przyp. 8.

generowany rozkład losowy połączeń. W tej metodzie opartej na dwóch krokach i iteracji najpierw są wyszukiwane małe społeczności (ang. *community*). Następnie wchodzące w ich skład wierzchołki są agregowane i traktowane dla każdej jako jeden (powstaje nowa pochodna, „syntetyczna” macierz), wreszcie łączone w większe klasy, z których da się wydzielić podklasy, z uwzględnieniem określonej rozdzielczości⁵⁸ – w naszym przypadku równej jeden. Oczywiście uzyskany obraz jest zależny od skończonej liczby użytych kategorii opisu przedmiotowego, ponadto każde generowanie grafu może przynieść nieco odmienne wyniki z uwagi na posługiwanie się rozkładem losowym czy choćby pewien problem zaliczania „granicznych” wierzchołków do danej klasy. Tak czy inaczej, uzyskujemy przybliżenie, które może stanowić punkt wyjścia do przeprowadzenia subiektywnej klasyfikacji.

Na podstawie algorytmu „Louvain” zostało wygenerowanych siedem klas (ang. *modularity class*, dalej MC) publikacji i ich kategorii opisu zróżnicowanych liczebnie od zera do sześć. Najmniejsze rozmiary ma pierwsza, bo obejmuje zaledwie 1/16 węzłów, największe szósta – aż 1/4. Analiza zawartości klas według ich kolejności numerycznej pozwala wyprowadzić następujące wnioski odnośnie do „pierwotnego” dorobku naukowego E. Włodarczyka. Profesor w swoich badaniach poświęcał zasadniczo uwagę:

- stosunkom polsko-niemieckim widzianym przez pryzmat spraw regionu i pogranicza oraz zagadnieniom związanym z uprawianiem historii regionalnej (MC 0);
- typologii i dziejom miejscowości rozpatrywanym w szerszym ujęciu porównawczym z uwzględnieniem aspektów urbanizacyjnych i demograficznych, czego pokłosiem były m.in. wyniki współautorskich prac nad dwoma tomami Atlasu Historycznego Pomorza Zachodniego⁵⁹ (MC 1);
- ogólnie ujmowanym dziejom Pomorza Zachodniego i miast oraz roli przemysłu, rzemiosła i handlu w rozwoju regionu (MC 2, klasa wysoce niejednorodna);
- szczegółowej problematyce związanej z industrializacją, przemysłem okrętowym i funkcjonowaniem portu oraz środowiska naukowego w Szczecinie (MC 3);
- liniom rozwojowym nadbałtyckich miast portowych analizowanym głównie w kontekście funkcji gospodarki morskiej w XIX w. (MC 4);

⁵⁸ Zob. D. KNOKE, S. YANG, *Social Network Analysis*, s. 114.

⁵⁹ Dariusz K. CHOJECKI, Edward WŁODARCZYK, *Topodemograficzny atlas gmin i obszarów dworskich Pomorza Zachodniego w 1871 roku* (Atlas Historyczny Pomorza Zachodniego t. 1), Szczecin 2012 (red. kartograficzna Andrzej GIZA, Paweł TEREFENKO); Dariusz K. CHOJECKI, Andrzej GIZA, Edward WŁODARCZYK, *Atlas gmin Pomorza Zachodniego w 1939 roku* (Atlas Historyczny Pomorza Zachodniego t. 2), Szczecin 2017.

- konkurencji ośrodków portowych o głębokie zaplecze w tym relacjom gospodarczym polsko-niemieckim w dwudziestoleciu międzywojennym (MC 5);
- ogólnym zagadnieniom związanym z pruską polityką morską oraz różnym aspektem funkcjonowania ośrodków miejskich ze szczególnym uwzględnieniem przemian w sferze samorządowej, społeczno-zawodowej i warunków materialno-bytowych (MC 6, klasa wysoce niejednorodna).

Tych kilka informacji, co do których ścisłości można by mieć uwagi, opisuje E. Włodarczyka jako badacza, który swoje serce naukowe oddał sprawom miasta, industrializacji i morza, wzajemnie się przenikającym i stanowiącym główną oś jego rozważań historycznych, a spisanych jasnym i zwięzłym językiem, co przyszło mi po latach docenić.

4. SŁOWO KOŃCOWE

Przedstawiony obraz działalności naukowej profesora E. Włodarczyka ma charakter porządkujący, ukazuje sylwetkę badacza „od zewnątrz”, bez zagłębiania się w uwarunkowania kulturowe, znaczenie spuścizny czy sposoby prowadzenia narracji itd. Sądzę, że w kontekście ilościowym wiele ciekawych wniosków dałoby się również wyprowadzić, odwołując się do bogatego arsenału metod *text mining*⁶⁰, by uściślić to, co jest możliwe heurystycznie do poznania, ale tylko do pewnego momentu. Oczywiście podejść badawczych jest wiele, m.in. strukturalistyczne, któremu w jakiejś mierze hołduję w tym artykule⁶¹. Zdaje sobie sprawę, że istnieje nie tylko „magia liczb” (aspekty ilościowe), lecz także „magia słów” (aspekty jakościowe). Ich urokom nie powinniśmy się łatwo poddawać. Każde z podejść może stanowić zaczątek dostarczenia nowej wiedzy, uzupełnienia lub zweryfikowania starej. Wpisuje się to w tendencję zacierania granic dyscyplin naukowych (amorfizacja), w tym historii, aczkolwiek ten proces w przypadku Klio przebiega wyjątkowo powoli. Ostatnimi czasy nasza muza po trzykroć więcej bierze od innych, niż daje. Mimo zmierzania ku prawdzie, mówiąc górnolotnie, każde z podejść – szczególnie w dziedzinach nauk społecznych i humanistycznych – jest obciążone bagażem specjalizacji i pewną dozą subiektywności, co ma także miejsce w naukach ścisłych, np. przy podejmowaniu decyzji o charakterze proceduralnym. Jak zatem ujmować postać, którą się opisuje? Prosta odpowiedź brzmi: z wielu perspektyw,

⁶⁰ Zob. Kristoffer L. NIELBO, Ryan NICHOLS, Edward SLINGERLAND, *Mining the Past – Data-Intensive Knowledge Discovery in the Study of Historical Textual Traditions*, *Journal of Cognitive Historiography*, 3: 2016, No. 1–2, s. 93–118, <https://doi.org/10.1558/jch.31662> i szereg innych prac.

⁶¹ Zob. Franco MORETTI, *Wykresy, mapy, drzewa. Abstrakcyjne modele na potrzeby historii literatury*, tł. Tomasz BILCZEWSKI, Anna KOWALCZE-PAWLIK, Kraków 2016.

zakładając idealistycznie, że z ich wielości wyłoni się obiektywny obraz – *e pluribus unum*⁶². Niniejszy artykuł jest propozycją jednej z nich.

PODZIĘKOWANIA

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania osobom, które pomogły mi w gromadzeniu części danych źródłowych albo podzieliły się swoją wiedzą, dzięki czemu mogłem zweryfikować niektóre własne wyobrażenia na temat opisywanej postaci, tj. Alinie Hutnikiewicz, Erykowi Krasuckiemu i Elżbiecie Beacie Nowak (informacje), a także Małgorzacie Hubaj-Bochniarz, Małgorzacie Szymańskiej i Antoniemu Gercowi (opisy bibliograficzne) oraz pracownikom Biblioteki Kampusowej Cukrowa/Krakowska HUM (reprodukcje). Do napisania artykułu zachęcił mnie Bogusław Dybaś, któremu jestem również winien podziękowania za okazaną cierpliwość. Za wszystkie treści przedstawione w niniejszym artykule ponoszę wyłączną odpowiedzialność.

BIBLIOGRAFIA

- “Baza publikacji pracowników US.” Accessed Januar 10, 2022. <http://publi.bg.szczecin.pl/cgi-bin/koha/opac-main.pl>
- Bober, Anna, Żaneta Kubic and Aleksandra Podstawka-Sobiło. “Opracowanie przedmiotowe zbiorów bibliotecznych na świecie – przegląd tendencji.” *Rocznik Biblioteki Narodowej* 48 (2017): 11–26.
- Cherven, Ken. *Mastering Gephi Network Visualization*. Birmingham: Pact Publishing, 2015.
- Chojecki, Dariusz K., Andrzej Giza and Edward Włodarczyk. *Atlas gmin Pomorza Zachodniego w 1939 roku*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2017.
- Chojecki, Dariusz K., Edward Włodarczyk, Andrzej Giza and Paweł Terefenko. *Topodemograficzny atlas gmin i obszarów dworskich Pomorza Zachodniego w 1871 roku*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2012.
- Cieślak, Edmund, ed. *Historia Gdańska*, vol. 4, part 1: 1815–1920. Sopot: Wydawnictwo Prawnicze Lex, 1998.
- Dul, Aleksandra. “Życie towarzyskie dziewiętnastowiecznej wiejskiej parafii. Analiza sieci społecznych.” *Przeszłość Demograficzna Polski* 39 (2017): 167–208. <https://doi.org/10.18276/pdp.2017.39-08>.
- “Editor’s Introduction.” *Journal of Historical Network Research* 1 (2017): II–VII. <https://doi.org/10.25517/jhnr.v1i1.19>.

⁶² Sentencja przypisywana Wergiliuszowi wykorzystana przez prof. Edwarda Włodarczyka w wyborach na rektora Uniwersytetu Szczecińskiego w 2016 r. Zob. *Prof. Edward Włodarczyk rektorem*.

- Francuz, Piotr and Robert Mackiewicz. *Liczby nie wiedzą, skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2005.
- Gaziński, Radosław and Edward Włodarczyk, eds. *Dzieje Koszalina*, vol. 1: *Do 1945 r.* Koszalin: Koszalińska Biblioteka Publiczna im. Joachima Lelewela, 2016.
- Hackmann, Jörg. "Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns". *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 41 (1993): 109–134.
- Hackmann, Jörg. "Gerarda Labudy koncepcja historii Pomorza". *Przegląd Zachodniopomorski* 38/2 (1994): 7–36.
- Knocke, David and Song Yang. *Social Network Analysis*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE, 2020.
- Kurek-Kokocińska, Stanisława. "Związki języka naturalnego i języków informacyjno-wyszukiwawczych na przykładzie języka haseł przedmiotowych." *Zagadnienia Informatyki Naukowej* 83 (2004) 1: 46–64.
- Makowski, Adam. "Dobrze było z nim być. Profesor Edward Włodarczyk (1946–2021)." Accessed Januar 10, 2022. https://wiedz.pl/2021/04/15/dobrze-bylo-z-nim-byc-profesor-edward-wlodarczyk-1946-2021/?fbclid=IwAR3wPbXg_iuydvdXfrqirOi-36R1r20x0nj2Cz13RmdXy3MkRRs7WLd_EV0
- Mask, Deirdre. *What Street Addresses Reveal About Identity, Race, Wealth, and Power*. New York: Sant Martin's Griffin, 2020.
- Nielbo, Kristoffer L., Ryan Nichols and Edward Slingerland. "Mining the Past – Data-Intensive Knowledge Discovery in the Study of Historical Textual Traditions." *Journal of Cognitive Historiography* 3 (2016) No. 1–2: 93–118. <https://doi.org/10.1558/jch.31662>.
- Minakowski, Marek J. "Family Network of an Emerging Jewish Intelligentsia (Cracow, 1850–1918)." *Journal of Historical Network Research* 2 (2018): 53–75. <https://doi.org/10.25517/jhnr.v2i1.39>.
- Minakowski, Marek J. "Sieć społeczna wokół Kuriera Warszawskiego na podstawie jego nekrologów z lat 1821–1861." *Przeszłość Demograficzna Polski* 39 (2017): 209–251. <https://doi.org/10.18276/pdp.2017.39-09>.
- Moretti, Franco. *Wykresy, mapy, drzewa. Abstrakcyjne modele na potrzeby historii literatury*. Translated by Tomasz Bilczewski, Anna Kowalcze-Pawlik. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2016.
- Piskorski, Jan Maria, Bogdan Wachowiak and Edward Włodarczyk. *Stettin. Kurze Stadtgeschichte*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1997.
- Piskorski, Jan Maria, Bogdan Wachowiak and Edward Włodarczyk. *Szczecin: a short history*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2002.
- "Prof. Edward Włodarczyk rektorem Uniwersytetu Szczecińskiego." Accessed February 8, 2022. https://perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=2926:prof-edward-wlodarczyk-rektorem-universytetu-szczecinskiego&catid=191&Itemid=366
- "Prof. dr hab. Edward Włodarczyk. Rektor Senior Uniwersytetu Szczecińskiego." Accessed Januar 10, 2022. http://przeglad1.usz.edu.pl/wp-content/uploads/PU_7-8-1.pdf

- Salmonowicz, Stanisław, ed. *Historia Pomorza*, vol. 4: (1850–1918), part 1: *Ustrój, gospodarka, społeczeństwo*. Toruń: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego w Toruniu, 2000.
- Scott, John. *Social Network Analysis*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE, 2013.
- Stępiński, Włodzimierz. “Edward Włodarczyk – historyk dziejów gospodarczych i społecznych Pomorza Zachodniego, Prus i Niemiec.” In *Tempus nostrum est. Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Edwardowi Włodarczykowi w 60. rocznicę urodzin*, edited by Włodzimierz Stępiński, Dariusz Szudra and Ryszard Techman, 11–19. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2006.
- Stępiński, Włodzimierz. “Edward Włodarczyk – Historyk, Mentor, Sternik nawy akademickiej, Przyjaciel.” In Edward Włodarczyk. *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbałtyckich w latach 1808–1914*, edited by Dariusz K. Chojecki, Agnieszka Szudarek and Andrzej Giza, XI–XXXIX. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2016.
- Szudarek, Agnieszka, ed. “Prof. dr hab. Edward Włodarczyk – bibliografia publikacji.” In Edward Włodarczyk, *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939*, XLI–LVIII. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2020.
- Szudra, Dariusz, ed. “Bibliografia prac prof. dr. hab. Edwarda Włodarczyka.” In *Tempus nostrum est. Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Edwardowi Włodarczykowi w 60. rocznicę urodzin*, edited by Włodzimierz Stępiński, Dariusz Szudra and Ryszard Techman, 20–31. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2006.
- Wachowiak, Bogdan, ed. *Dzieje Szczecina*, vol. 3: 1806–1945. Szczecin: Wydawnictwo ‘13 Muz’, 1994.
- Włodarczyk, Edward. “Bogdan Dopierała (1922–1991). Historyk, kontynuator polskiej myśli zachodniej.” In *Pamięci profesora Bogdana Dopierały (1922–1991). W osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, edited by Krzysztof Gołda, 5–13. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2002.
- Włodarczyk, Edward. “Czy Prusy prowadziły własną politykę morską?” In *Dzieje Brandenburgii i Prus w historiografii*, edited by Bogdan Wachowiak, 235–241. Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989.
- Włodarczyk, Edward. “Der pommersche Wirtschaftsboom im Kaiserreich (bis 1918).” In *Pommern im Wandel der Zeiten*, edited by Jan M. Piskorski, 257–282. Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich, 1999.
- Włodarczyk, Edward. “Goleniów w okresie kapitalizmu (1806–1945).” In *Dzieje Goleńskiej*, edited by Henryk Lesiński, 47–90. Szczecin: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1990.
- Włodarczyk, Edward. “Historia regionalna w dialogu polsko-niemieckim. Granice, niebezpieczeństwa i szanse porozumienia.” *Zapiski Historyczne* 68/2–3 (2003): 229–240.
- Włodarczyk, Edward. “Kilka uwag warsztatowych o badaniach nad życiem codziennym w pruskich miastach w XIX wieku.” In *Szczecin – codzienność miasta i jego mieszkańców*, edited by Katarzyna Rembacka, 137–145. Szczecin: Instytut Pamię-

- ci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Odział w Szczecinie, 2012.
- Włodarczyk, Edward. "Krisenzeit: Pommern in der Weimarer Republik (bis 1933)." In *Pommern im Wandel der Zeiten*, edited by Jan M. Piskorski, 283–304. Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich, 1999.
- Włodarczyk, Edward. "Kształtowanie się rynku pracy a rozwój szczecińskiego przemysłu w latach 1918–1932." *Przegląd Zachodniopomorski* (1973) 2: 43–65.
- Włodarczyk, Edward. "Miasto dziewiętnastowieczne jako przedmiot zainteresowań badawczych historyków. Kierunki badań." *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 53–55 (1992–1995): 63–77.
- Włodarczyk, Edward. "Prussia's maritime policies in XIX century. Myth or fact?" *Studia Maritima* 9 (1993): 71–88.
- Włodarczyk, Edward. *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbałtyckich w latach 1808–1914*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987.
- Włodarczyk, Edward. *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2020.
- Włodarczyk, Edward. "The Economic Policy of the Prussian State in the Interwar Period and the Operations of the Port Community and the Port Company in Szczecin." *Zapiski Historyczne* 85/4 (2020): 111–129.
- Włodarczyk, Edward. *Wielki przemysł Szczecina w latach 1850–1914*. Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Włodarczyk, Edward, ed. "Wykaz publikacji prof. Bogdana Dopierały." In *Pamięci profesora Bogdana Dopierały (1922–1991)*. W osiemdziesiątą rocznicę urodzin, edited by Krzysztof Gołda, 69–76. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2002.
- Włodarczyk, Edward and Elżbieta B. Nowak. "Miasto w badaniach historycznych." *Przegląd Uniwersytecki. Pismo Uniwersytetu Szczecińskiego* (2018) issue 4–6: 15–17.
- Włodarczyk, Edward and Eryk Krasucki. "Pamiętając o realiach. Rozmowa z profesorem Edwardem Włodarczykiem." In Edward Włodarczyk, *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939*, 271–283. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2020.
- Yang, Song, Franziska B. Keller and Lu Zehng. *Social Network Analysis. Methods and Examples*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE, 2017.
- Zielińska, Agnieszka. "Przemiany w strukturze zawodowej w Toruniu w latach 1884–1908 w świetle ksiąg adresowych. Rekonesans badawczy." *Zapiski Historyczne* 85/3 (2020): 35–69. <http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2020.26>.